Materiallar to’plami · Conference Proceedings

TIL, TARJIMA VA TA’LIM: GLOBAL KOMMUNIKATSIYA VA RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA YANGI YONDASHUVLAR

03 October 2026

UDK 811.112.2

ZAMONAVIY LINGVISTIKA VA GLOBAL KOMMUNIKATSIYA

Bavariya va Shvabiya dialektlarida mintaqaviy identitetning lingvomadaniy ifodasi

Munisa Yusufjon qizi Abdurazzakova*

✉ munisa.abdurazzakova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Annotatsiya Mazkur maqolada Germaniyaning janubiy hududlarida tarqalgan Bavariya va Shvabiya dialektlarining lingvomadaniy xususiyatlari, ularning mintaqaviy identitetni ifodalashdagi o‘rni hamda globallashuv sharoitidagi o‘zgarishlari tahlil qilinadi. Maqolada tavsifiy, qiyosiy, semantik va diskursiv tahlil usullaridan foydalanildi. Dialektal birliklar nafaqat fonetik va leksik farqlarni, balki tarixiy tajriba, mahalliy urf-odatlar, ijtimoiy munosabatlar va hududiy mansublikni ham aks ettirishi ko‘rsatildi. Bavariya va Shvabiya materiallari o‘rtasidagi o‘xshashliklar umumiy janubiy nemis dialekt kontinuumi bilan, farqlar esa hududiy tarix va ijtimoiy tajriba bilan bog‘liq ekani asoslanadi.

Kalit so‘zlar

Kalit so‘zlar: nemis dialektologiyasi, Bavariya dialekti, Shvabiya dialekti, lingvomadaniyat, mintaqaviy, identitet, dialektal leksika, globallashuv.

DOI: 10.5281/zenodo.23281532

Kirish

Til jamiyatning tarixiy xotirasi, madaniy tajribasi va ijtimoiy munosabatlarini ifodalovchi asosiy vositalardan biridir. Shu nuqtayi nazardan dialektlar adabiy tilning oddiy hududiy ko‘rinishi sifatida emas, balki muayyan jamoaning madaniy tajribasi va o‘zligini namoyon qiluvchi murakkab lingvomadaniy hodisa sifatida qaraladi. Germaniya hududida mavjud bo‘lgan dialektlar, xususan, Bavariya va Shvabiya dialektlari, nemis tilining ichki rang-barangligini ko‘rsatib beradi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy migratsiya, urbanizatsiya, ta’lim tizimining standart tilga yo‘naltirilishi va raqamli kommunikatsiya dialektlarning qo‘llanish doirasini o‘zgartirmoqda. Biroq dialektlar yo‘qolib borayotgan hodisa sifatida emas, balki yangi kommunikativ sharoitlarga moslashayotgan ijtimoiy va madaniy resurs sifatida ham namoyon bo‘lmoqda. Zamonaviy tadqiqotlarda Bavariya hududidagi leksik variantlarning vaqt davomida barqarorligi, standart nemis tiliga yaqinlashuvi va hududiy qayta taqsimlanishi qayd etilgan [1].

Tadqiqotning maqsadi — Bavariya va Shvabiya dialektlarining lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash hamda ularning mintaqaviy identitetni shakllantirish va ifodalashdagi rolini qiyosiy tahlil qilishdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: 1) dialektal leksika va kommunikativ xususiyatlarni tavsiflash; 2) dialekt va mintaqaviy mansublik o‘rtasidagi munosabatni aniqlash; 3) globallashuv ta’sirida yuz berayotgan til o‘zgarishlarini tahlil qilish.

Materiallar va usullar

Tadqiqot materiali sifatida Bavariya va Shvabiya dialektlariga bag‘ishlangan ilmiy ishlar, dialektologik lug‘atlar, hududiy media va raqamli kommunikatsiya namunalariga oid ilmiy tavsiflar tanlandi. Tadqiqotning

nazariy bazasini dialektologiya, sotsiolingvistika, lingvomadaniyatshunoslik va til variativligi yo‘nalishlaridagi ishlar tashkil etdi.

Tadqiqotda bir nechta usul birgalikda qo‘llanildi. Tavsifiy usul yordamida Bavariya va Shvabiya dialektlarining umumiy belgilari bayon qilindi. Qiyosiy usul ikki dialekt hududining o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlashga xizmat qildi. Semantik tahlil dialektal birliklarda mavjud bo‘lgan denotativ va konnotativ ma’nolarni ochib berishga yo‘naltirildi. Diskursiv tahlil esa dialektning ijtimoiy tarmoqlarda, mahalliy ommaviy axborot vositalarida va kundalik muloqotda qanday identitet belgisi sifatida ishlatilishini tushuntirish uchun qo‘llandi.

Metodologik jihatdan tadqiqot dialektni faqat til tizimining hududiy varianti sifatida emas, balki kommunikativ tanlov va ijtimoiy indeks sifatida ko‘radi. Masalan, so‘zlovchi dialekt shaklidan foydalanganda faqat ma’lum bir predmet yoki harakatni nomlamaydi; u o‘zining hududiy kelib chiqishi, mahalliy guruhga yaqinligi yoki norasmiy kommunikativ vaziyatga munosabatini ham bildirishi mumkin. Shvab tilining saqlanishi va o‘zgarishida identitet hamda geografik mobillikning roli 35 yillik panel tadqiqotida ham ko‘rsatilgan [2].

Natijalar va muhokama

Tahlil natijalari Bavariya va Shvabiya dialektlari umumiy janubiy nemis dialekt makoniga mansub bo‘lsa-da, ularning lingvomadaniy mazmunida hududiy o‘ziga xosliklar mavjudligini ko‘rsatadi. Har ikkala dialekt kundalik hayot, qarindoshlik munosabatlari, mahalliy taomlar, mehnat faoliyati, bayramlar va ijtimoiy xulq-atvor bilan bog‘liq tushunchalarni ifodalashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Bavariya dialekti ko‘pincha hududiy an’analar, mahalliy urf-odatlar va Bavariya madaniy makoniga mansublikni ko‘rsatish uchun ishlatiladi. Uning ijtimoiy funksiyasi faqat norasmiy muloqot bilan cheklanmaydi: dialekt ommaviy madaniyat, reklama, turizm va internet kommunikatsiyasida ham stilistik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqotlarda Bavariya dialektining regional til maqomi, uning madaniy meros sifatidagi ahamiyati va standart til bilan birgalikda qo‘llanishi muhokama qilingan [3].

Shvabiya dialektida esa hududiy mansublik va mahalliy jamoaga yaqinlik ma’nolari alohida ahamiyatga ega. Beaman tomonidan olib borilgan tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, shvab dialektidan foydalanish darajasi so‘zlovchining harakatchanligi, o‘zini shvab sifatida his qilishi va muayyan joy bilan bog‘liq hissiy munosabati bilan o‘zaro aloqador [2]. Demak, dialektning saqlanishi faqat yosh, ta’lim yoki yashash joyi bilan emas, balki shaxsning hududiy identiteti bilan ham bog‘liq.

Bavariya va Shvabiya dialektlarining muhim umumiy jihati — ularning mintaqaviy identitetni til orqali indekslash xususiyatidir. Dialekt shakli suhbatdoshga so‘zlovchining qayerdan kelgani, qaysi ijtimoiy guruhga mansubligi yoki qanday kommunikativ muhitni tanlayotgani haqida ma’lumot berishi mumkin. Shu bilan birga, dialektning identitet belgisi sifatidagi qiymati vaziyatga qarab o‘zgaradi: oilaviy suhbatda u tabiiy aloqa vositasi bo‘lsa, ommaviy axborot vositalarida ataylab tanlangan stilistik resursga aylanishi mumkin.

Augsburg shahri misolida Bavariya va Shvabiya hududlari o‘rtasidagi til chegaralarining qat’iy emasligi ko‘rinadi. Augsburgga xos shahar nutqida shvab-alemann va bavariya xususiyatlari aralashadi. Ijtimoiy tarmoqlardagi kommunikatsiya ushbu aralash shakllarni mahalliy identitetni yaratish, namoyish qilish va ba’zan hazil orqali qayta talqin qilish vositasiga aylantirishi mumkin [4]. Bu holat dialektlarni statik va o‘zgarmas tizim sifatida emas, balki doimiy ravishda qayta shakllanadigan ijtimoiy amaliyot sifatida tushunishni talab qiladi.

Lingvomadaniy tahlil nuqtayi nazaridan dialektal leksika alohida ahamiyatga ega. Dialekt so‘zlari ko‘pincha adabiy tildagi ekvivalentiga nisbatan qo‘shimcha emotsional, baholovchi yoki mahalliy ma’no yukini oladi. Bunday birliklar mahalliy ovqatlanish madaniyati, qishloq xo‘jaligi, oilaviy munosabatlar va ijtimoiy xulq-atvor bilan bog‘liq tushunchalarni saqlab qolishi mumkin. Bavariya va Shvabiya dialektlariga oid 100 dan ortiq birlikni o‘rgangan tadqiqotda leksik ma’nolarning madaniy tarix va mintaqaviy an’analarni aks ettirishi qayd etilgan [5].

Globallashuv sharoitida dialektlarning o‘zgarishi ikki tomonlama jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Bir tomondan, standart nemis tilining ta’lim, ish, ommaviy axborot va rasmiy muloqotdagi mavqei kuchayishi ayrim dialektal shakllarning kamayishiga olib keladi. Ikkinchi tomondan, dialektlar ijtimoiy tarmoqlar, mahalliy brendlar, musiqiy ijod va turistik kommunikatsiya orqali yangi qo‘llanish maydonlariga ega bo‘lmoqda. Shuning uchun dialektlarning kelajagini faqat yo‘qolish yoki saqlanish qarama-qarshiligi orqali baholash yetarli

emas; ularning funksional qayta taqsimlanishini ham hisobga olish zarur.

2026-yilda e’lon qilingan tadqiqotda Bavariya, Frankoniya va Shvabiya dialektlaridagi ayrim leksik tushunchalar 1934-yilgi ma’lumotlar bilan 2025-yildan boshlab yig‘ilayotgan zamonaviy ma’lumotlar asosida qiyoslangan. Natijalar ayrim birliklarda barqarorlik, ayrimlarida esa standart nemis tiliga yaqinlashuv va hududiy qayta joylashuv mavjudligini ko‘rsatgan [1]. Bu ma’lumot dialektal o‘zgarishlar barcha birliklarda bir xil tezlikda kechmasligini, balki so‘zning ma’nosi, kommunikativ vazifasi va hududiy tarqalishiga bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Shunday qilib, Bavariya va Shvabiya dialektlari nafaqat lingvistik farqlar majmui, balki madaniy xotira, hududiy mansublik va ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi tizimdir. Ularning zamonaviy kommunikatsiyadagi mavjudligi standart tilga qarshilik sifatida emas, balki ko‘p shaklli til repertuarining tarkibiy qismi sifatida talqin qilinishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari Bavariya va Shvabiya dialektlari janubiy nemis lingvomadaniy makonining muhim tarkibiy qismi ekanini ko‘rsatdi. Ushbu dialektlar fonetik, grammatik va leksik xususiyatlari bilan bir qatorda tarixiy tajriba, mahalliy urf-odatlar, ijtimoiy munosabatlar va mintaqaviy identitetni ifodalaydi.

Bavariya dialektida mahalliy an’analar va madaniy ramzlar, Shvabiya dialektida esa joyga mansublik, ijtimoiy yaqinlik va dialektal o‘zlikni anglash omillari alohida ko‘zga tashlanadi. Biroq ikki dialekt o‘rtasidagi farqlar qat’iy chegara bilan cheklanmaydi: Augsburg kabi hududlarda aralash va o‘tish shakllari mavjud bo‘lib, ular dialekt kontinuumining murakkabligini ko‘rsatadi.

Globallashuv va standartlashuv dialektal tizimlarga ta’sir ko‘rsatayotgan bo‘lsa-da, dialektlar yangi media, reklama va mahalliy madaniy kommunikatsiya orqali qayta funksionallashmoqda. Shu sababli kelgusidagi tadqiqotlarda dialektlarni korpus lingvistikasi, raqamli sotsiolingvistika va lingvomadaniyatshunoslik kesishmasida o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

[2] Bülow, L., Vergeiner, P. C., & Schallert, O. (2026). Lexical Variation and Change in the Bavarian, Franconian and Swabian Dialects of Bavaria: A Combined Real- and Apparent-Time Analysis. Languages, 11(7), 148. https://doi.org/10.3390/languages11070148

[3] Beaman, K. V. (2021). The case of Swabian German: Identity and mobility in linguistic change across the lifespan. In Urban Matters: Current Approaches in Variationist Sociolinguistics (pp. 27–60). John Benjamins. https://doi.org/10.1075/silv.27.02bea

[4] Yuklyaeva, E. A. (2025). Bayrisch – on the Way from Dialect to Regional Language. Vestnik of Moscow State Linguistic University. Humanities, 6(900), 119–125.

[5] Niehaus, K. (2020). Augschburgerisch auf Facebook: Enregisterment und Mediatisierung eines urbanen Dialekts. Zeitschrift für Angewandte Linguistik, 73, 239–268. https://doi.org/10.1515/zfal-2020-2037

[6] Baeva, G. A., & Ponomareva, A. A. (2022). Upper German Dialects as a Linguo-Cultural Phenomenon. Discourse, 8(4), 136–145. https://doi.org/10.32603/2412-8562-2022-8-4-136-145

[7] Ganswindt, B. (2019). Gesprochenes Schriftdeutsch im Schwäbischen: Quellen zur Rekonstruktion historischer Mündlichkeit. Linguistik Online, 98(5), 219–234. https://doi.org/10.13092/lo.98.5937